

บทที่ ๒

ความเชื่อเรื่องบุญในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาความเชื่อเรื่องบุญในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ในประเด็นที่เกี่ยวกับบุญ ๖ ประการ คือ (๑) ความหมายของบุญ (๒) ตำนานของบุญ (๓) บ่อเกิดของบุญในพระพุทธศาสนา (๔) ความสำคัญของบุญ (๕) ประเภทของบุญ และ (๖) สรุป ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายของบุญ

การศึกษาความเชื่อเรื่องบุญในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีปรากฏความหมาย ดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ ความหมายของบุญ

ชาวพุทธนิยมทำบุญกันมากเพราะถือว่าเป็นศาสนกิจประเภทบุญพิธีอย่างหนึ่งมีการปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวันและปฏิบัติเป็นกรณีพิเศษในโอกาสสำคัญ เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันวิสาขบูชา โดยการประกอบกิจกรรมทางศาสนาเช่นนี้ เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความหมายและความสำคัญของบุญว่ามีความสัมพันธ์กับความเชื่อของชาวพุทธอย่างไร

๒.๑.๒ ความหมายตามรูปศัพท์

คำว่า “บุญ” หรือ ปุญญะ ในภาษาบาลีแปลว่า ขาวสะอาด^๑ ในภาษาสันสกฤต คือ คำว่า ปุณ्य แปลว่า บริสุทธิ์ สวย น่ารัก หอม กุศลกรรม มีรากศัพท์มาจาก ปุณ ธาตุ แปลว่า บริสุทธิ์ หรือธรรมิก การทำบุญ หรือ การกุศล^๒ ภาษาอังกฤษ คือ คำว่า merit หมายถึง การ

^๑ ปิ่น มุกกันต์, *ประมวลศัพท์ศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๔),

^๒ กรมวิชาการ, *พจนานุกรมสันสกฤต-ไทย-อังกฤษ*, (กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ, ๒๕๐๗),

กระทำในสิ่งที่ดีงาม คือ กุศล หรือ กุศลกรรม^๓ อีกความหมายหนึ่งของบุญ คือ เครื่องฟูใจ สิ่งที่สามารถชำระล้างบาป^๔

ความหมายตามรูปศัพท์ จากหลักฐานในพระพุทธศาสนาได้แสดงความหมายของบุญไว้ว่า หมายถึง เครื่องชำระจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์เป็นเครื่องมือจัดสิ่งเศร้าหมองในจิตใจให้หมดไป ๒) สิ่งที่ทำให้เกิดผลที่ดีในชาติภพหน้า และ ๓) บุญ คือสิ่งที่ทำความประสงค์ของผู้กระทำให้สมบูรณ์^๕

๒.๑.๓ ความหมายในทางศาสนา

ดังจะเห็นได้ว่าทุกศาสนามีคำสอนให้เป็นคนดีตามความเชื่อ และแนวทางปฏิบัติของแต่ละศาสนาซึ่งมีความแตกต่างกันตามรูปแบบของความเชื่อ และความสัมพันธ์ของศาสนิกชนในแต่ละสังคม แต่จุดหมายสูงสุด คือ ผลของการปฏิบัติก่อให้เกิดความสุขในระดับบุคคล และสังคม การจะบรรลุผลถึงสิ่งนั้นได้ต้องประกอบด้วยหลักการแห่งบุญอันเป็นแนวทางเบื้องต้นในการชำระล้างจิตใจให้สะอาดโดยแต่ละศาสนามีผู้ให้คำจำกัดความของคำว่า บุญ ไว้หลากหลาย เช่น

๑. บุญ หมายถึง สิ่งที่ทำให้ความประสงค์ของบุคคลให้สมบูรณ์ บริบูรณ์^๖
๒. บุญ หมายถึง ฤทธิ์ คือความสำเร็จโดยอำนาจบริสุทธิ์^๗
๓. บุญ หมายถึง สิ่งที่ควรได้รับการกล่าวสรรเสริญ
๔. บุญ หมายถึง สิ่งที่เป็นมงคล เป็นความเจริญก้าวหน้า

^๓ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, ความเชื่อแนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มงคลเทพ, ๒๕๔๕), หน้า ๕๕.

^๔ พุทธศาสนิกชน, ทำบุญสามแบบ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔.

^๕ ธรรมสภา, บุญและอานิสงส์ของบุญ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๗.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

^๗ ศิยะ ญัฐสวามี, ฤทธิศาสตร์. (กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๔), หน้า ๒๐๓.

๕. บุญหมายถึง สันติสุขของชีวิต คือสันติภาพของโลก^๘

ความหมายของบุญ บุญเป็นภาษาบาลี คือ ปุณฺณ ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า ปุณฺย ก็ศัพท์ว่าบุญ มาจาก ปุ ธาตุ ฌย ปัจจัยในนามกิตก์ แล้วแปลง ฌย เป็น ญ แล้วซ้อน ญ แปลว่า ชำระ คือชำระจิตใจให้สะอาด ดุจน้ำชำระสิ่งสกปรกได้ฉนั้นนั้น ดังนั้นบุญจึงมีความหมายหลายอย่างเช่น ความเต็ม ความเจริญรุ่งเรือง ความเบิกบาน และความสงบ เป็นต้น เพราะฉะนั้นคนมีบุญจึงเป็นคนมีความสุข ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ที่ว่าบุคคลบางคนในโลกนี้ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานพอประมาณทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลพอประมาณ แต่ไม่จัดแจงบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยภาวนาเลย หลังจากตายแล้วเขาย่อมเข้าถึงความเป็นผู้โชคดีในมนุษย์^๙

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) พระเถระผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน ได้ให้ความหมายของบุญในเชิงกว้าง มีความครอบคลุม ทั้งส่วนที่มีนัย ส่อถึงความดีขั้นที่ประณีตขึ้นไปจากรูปแบบพิธีกรรม หรือการกระทำความดีทั่วไปว่า บุญ คือเครื่องชำระสันดาน ความดี กุศล ความสุข ความประพฤติดชอบทางกาย วาจา และใจ กุศลธรรม^{๑๐}

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้ให้ความหมายของบุญไว้ว่า การกระทำความดีตามหลักคำสอนในศาสนา ความดี คุณงามความดีความหมายนั้นนอกจากจะมีความเกี่ยวเนื่องกับหลักคำสอนทางศาสนาแล้วยังให้ความหมายในเชิงกว้างคือการกระทำคุณงามความดีต่าง ๆ ซึ่งไม่ได้จำเพาะลงไปว่าเป็นความดีประเภทใด เพียงแต่สิ่งใดก็ตามที่บุคคลประพฤติก่อให้เกิดความดีงาม ความหมายเหล่านี้แสดงถึงบุญในเชิงคุณภาพซึ่งเป็นเครื่องมือสำหรับกลั่นกรองชำระจิตใจรวมทั้งกริยาอัชฌาสัยของบุคคลให้สะอาดและดีงาม ก่อให้เกิดภาวะที่น่าชื่นชม น่ายกย่องนับถือ มุ่งถึงสภาพของบุญที่แสดงผลต่อพฤติกรรมและจิตใจของบุคคลเป็นหลัก^{๑๑}

^๘ สุจิตรา รมณี. ผู้แปล. **สันติภาพ ทางเลือกเดียว**. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๒๙), หน้า ๘๒.

^๙ อัง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๙๕.

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร :มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓๘.

^{๑๑} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**, (กรุงเทพมหานคร :

บุญตามความหมายเชิงนิรุกติศาสตร์ หมายถึง สภาพที่ก่ลั่นกรอง และชำระสันดาน ที่เกิดกิเลสขึ้น (ยถถ สย อูปปนํ ตํ สนทานํ ปุณาติ วิโสเธตติ จ ปุญญ)^{๑๒} สภาพที่ก่ลั่นกรอง กรรมซึ่งเป็นการกระทำของตน สภาพที่ยังอธยาศัยของผู้กระทำความกรรมนั้นให้บริบูรณ์ และสภาพ ที่ทำให้เกิดภพอันน่าบูชา (ปุณาติ อตตโน การกํ ปุเรติ จสส อชฌาสยํ ปุชชฌจ ภवं นิพพตเตเรติ ปุญญ)^{๑๓}

นอกจากนั้นยังนิยมใช้ร่วมกัน คือ คำว่าบุญและกุศลมีนัยหลากหลายและมีความหมายกว้างมากทั้งความหมายที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่า ความดีหรือการทำความดีและความหมายที่ค่อนข้างจำเพาะ เมื่อวิเคราะห์ตามรูปศัพท์ เช่น เครื่องชำระสันดาน^{๑๔} และสภาวะทำลายบาปกรรมอันน่าตำหนิ^{๑๕} เมื่อกล่าวถึงคำว่า บุญกุศลแล้วอาจมีบางคนเข้าใจว่าเป็นเพียงการทำความดีอย่างใดอย่างหนึ่งหรือรูปแบบพิธีกรรมที่กระทำตามความเชื่อทางศาสนา หรือประเพณีนิยมที่สังคมถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเท่านั้น และอาจมีความเข้าใจสับสนในเรื่องผลสำเร็จของบุญและกุศลทำให้เกิดความมุ่งหวังผลสำเร็จในเชิงรูปธรรมที่ตนเชื่อว่าจะพึงได้รับจากการกระทำนั้นๆ โดยเฉพาะความเข้าใจว่าผลสนองของบุญกุศลจักสำเร็จผลเป็นวัตถุสิ่งของแต่อย่างไรก็ตาม ความเชื่อเช่นนี้เป็นเหตุให้พุทธศาสนิกชนบางคนมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนว่าบุญกุศลสามารถอำนวยความสะดวกให้แก่บุคคลได้โดยไม่ต้องขวนขวายทำความเพียรอย่างอื่นเพียงแต่ทำบุญอย่างเดียวก็ทำให้ร่ำรวยได้ อีกทั้งยังไม่ใส่ใจสืบค้นถึงต้นเหตุของความร่ำรวยว่าอาจจะเป็นเพราะความขยันในการทำมาหาเลี้ยงชีพประกอบสัมมาอาชีพะ จนกระทั่งประสบผลสำเร็จร่ำรวยเป็นเศรษฐีจึงพลอยทำให้กระทำบุญเพื่อหวังผลสำเร็จเชิงวัตถุ ซึ่งเป็นความดีที่

อักษรเจริญทัศน์ , ๒๕๓๙), หน้า ๔๘๑.

^{๑๒} พ.วิ.อ. (บาลี) ๒๔.

^{๑๓} พ.ป.อ. (บาลี) ๒/๓๘๕.

^{๑๔} หลวงเทพรัตนคุณ (ทวี ธรรมธัช), ธาตุปฏิบัติปิกา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๒๔๓.

^{๑๕} พระอนุรุทธาจารย์ และพระญาณธชะ, อภิธัมมัตถสังคหะ และปรมัตถทีปนี, แปลโดยพระคันธสาราภังค์, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวัน กราฟฟิค เพลท, ๒๕๔๖), หน้า ๒๐๑.

เจ็ดด้วยกิเลส คือ ความโลภที่เกินขอบเขต^{๑๖} ส่วนคำว่า กุศล มีความหมายกว้างๆ ว่า ฉลาด ขำนาญ สบาย เอื้อหรือเกื้อกูลเหมาะ ดั่งงาม เป็นบุญ คล่องแคล่ว ตัดโรคหรือตัดสิ่งชั่วร้ายที่น่า รังเกียจ และมีความหมายเชิงนิรุกติศาสตร์อยู่ ๕ ประการ^{๑๗} ได้แก่ (๑) สภาพที่กระทำให้บาป ธรรมอันน่าตำหนิให้หวั่นไหว คือ ให้สันคลอนพินาศไป (๒) สภาพที่กำจัดการบาปธรรมที่นอนเนื่อง ในกระแสดิจของเหล่าสัตว์ โดยอาการอันน่าตำหนิ (๓) สภาพอันบุคคลพึงถือเอาด้วยปัญญา ซึ่ง กระทำให้บาปธรรมอันน่าตำหนิให้อ่อนกำลังหรือให้หมดไป (๔) สภาพอันตัดทอนฝ่ายเศร้าหมอง เหมือนหญ้าคาที่บาดมือ (๕) สภาพอันทำลายบาปธรรมอันน่าตำหนิ

นอกจากนั้น **บุญและกุศล**ทั้งสองคำนี้ มีคำที่มีความหมายแสดงลักษณะหรือ คุณสมบัติอยู่หลายคำด้วยกัน โดยบุญมีคำแสดงลักษณะอยู่ ๓ คำ^{๑๘} ได้แก่

(๑) กัลยาณะ หมายถึง กรรมอันมีโทษไปปราศ กรรมไม่มีโทษ กรรมอันบัณฑิตพึง นับ ความดี ความงาม^{๑๙} หมายความว่า บุญเป็นสิ่งที่ดีงามซึ่งหากบุคคลกระทำไปแล้วย่อม ก่อให้เกิดประโยชน์ ปราศจากโทษ เช่น ผู้ที่ให้ทานย่อมเป็นผู้สร้างประโยชน์แก่บุคคลอื่น อาณิสสที่เขapingได้รับ คือ ชื่อเสียงด้านดีงาม จักกระฉ่อนขจรไกล ดังนั้น บุญจึงจัดเป็นกัลยาณ ธรรมอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นกรรมที่ก่อให้เกิดสิ่งที่ดีงาม เสริมสร้างให้บุคคลผู้กระทำมีคุณธรรมและคุณสมบัติที่พึงประสงค์ เป็นผู้ที่น่าเคารพนับถือ

(๒) กุสละ หมายถึง ความดี ความงาม สิ่งที่ดี สิ่งที่ชอบ ความสบาย ความไม่มีโรค เป็นคำที่ใช้แทนความหมายของบุญได้ในบางแง่โดยกุศลใช้ในแง่ของการกระทำ คือกรรมก็ได้ มองลึกลงไปถึงตัวสภาวะธรรมก็ได้ ส่วนบุญมักเล็งแต่ในแง่กรรม คือ การกระทำ^{๒๐} แต่กระนั้นทั้ง

^{๑๖} พระมหาสุพจน์ คำน้อย, “การศึกษาวิเคราะห์คำสอนเรื่องการอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๗.

^{๑๗} พระอรุณธาดาจารย์ และพระญาณธชะ, **อภิธัมมัตถสังคหะ และปรมัตถทีปนี**, หน้า ๒๐๑.

^{๑๘} หลวงเทพดรญาณุศิษฐ์ (ทวี ธรรมธัช), **ธาตุปฏิบัติปิภา**, หน้า ๒๔๓.

^{๑๙} ประยุทธ์ หลงสมบุญ, **พจนานุกรมมคธ – ไทย**, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๗๙.

^{๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, หน้า ๑๗๑.

บุญและกุศลก็มีนัยที่แสดงถึงการทำความดีเหมือนกัน ต่างแต่เพียงว่า บุญ มักถูกแสดงความหมายแคบกว่ากุศล ส่วนกุศลกินความหมายครอบคลุมถึงบุญด้วย

คำว่า กุศล ที่ใช้เป็นคำแทนความหมายของบุญในที่นี้ จัดเป็นกุศลในระดับโลกียะหรือโลกียกุศลเท่านั้น อย่างไรก็ตาม กุศลก็เป็นธรรมที่บุคคลควรยึดถือปฏิบัติเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ตน ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสแก่ชาวเกสปุตตนิคมว่า “เมื่อใด พวกท่านรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล ธรรมเหล่านี้ไม่มีโทษ ธรรมเหล่านี้วิญญูชนพากันสรรเสริญ ธรรมเหล่านี้ใครถือปฏิบัติครบถ้วนแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข เมื่อนั้น พวกท่านควรบำเพ็ญธรรมเหล่านั้นอยู่เถิด”^{๒๑}

๓) สุภาะ หมายถึง ความงาม ความชอบใจ โชคดีเจริญเป็นที่ชอบใจ^{๒๒} คำนี้ใช้แสดงความหมาย ๒ แง่ คือ แง่ของความงามทางรูปกายก็ได้ เช่น คำพูดว่า “พระนางมัทรีทรงงดงามทั่วพระวรกาย”^{๒๓}

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าความงามของรูปกายทั้งหมดนั้นเป็นผลของการสั่งสมบุญไว้ในปางก่อน^{๒๔} หรือพระพุทธพจน์ว่า “มนุษย์ผู้ต้องการสุขอันยั่งยืน”ปรารถนาสุขอันเลิศ หรืออยากได้ความงามอันเพริศพรังในมนุษย์จึงควรถวายเป็นอภัยคุณแก่”^{๒๕} และแง่ของความงามทางจิตใจหรือที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตให้ดีงามก็ได้ เช่น การฟังพระสัทธรรมเป็นความงาม^{๒๖} ความงามที่ปรากฏขึ้นในจิตใจไม่จำเพาะว่าต้องฟังธรรมเท่านั้น แม้บุญกิริยาอื่นๆ ที่ก่อให้เกิดความงามแก่จิตใจก็ถือว่าเป็นความงามได้ แต่ในที่นี้มุ่งประสงค์เอาความงามที่ปรากฏขึ้นในจิตใจเพราะแสดงความหมายที่เกี่ยวข้องกับการกระทำบุญได้ชัดเจนกว่าความงามทางรูปกาย ด้วยเหตุนี้คนที่นิยมกระทำบุญนอกจากจะเป็นผู้มีพฤติกรรมที่ดีงามทางกาย วาจา และมีจิตใจที่ดีงามแล้วยังได้ชื่อว่ามีภาพลักษณ์งามเป็นที่รัก เป็นที่พึงพอใจของบุคคลอื่นด้วย

^{๒๑} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๕๐๕/๒๔๖.

^{๒๒} ประยุทธ์ หลงสมบุญ, พจนานุกรมมคธ – ไทย, หน้า ๗๕๙.

^{๒๓} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๐๗๑/๓๗๑.

^{๒๔} ชุ.ช. (ไทย) ๒๕/๙/๑๒.

^{๒๕} วิ.ม. (ไทย) ๑/๖๒/๗๘.

^{๒๖} ชุ.อป. (ไทย) ๓๒/๓๙๔/๕๐๔.

สรุปได้ว่า ความหมายของบุญหมายถึง เครื่องกำจัดจิตใจที่สกปรกให้สะอาดเหมือน การซักเสื้อผ้าที่สกปรกด้วยคราบเหงื่อไคล เมื่อถูกผงซักฟอกและน้ำที่สะอาดชำระดีแล้วย่อม เป็นเสื้อผ้าที่น่านวมใส่และมีกลิ่นหอมสะอาดตา^{๒๗} บุญก็มีลักษณะเหมือนกันฉะนั้น นอกจากนั้น บุญยังเป็นเหตุให้เกิดประเพณีนิยมเป็นวิถีชีวิตของชาวพุทธทั่วไปที่นิยมปฏิบัติอยู่ตลอดเวลา หากมีโอกาส เช่น บุญกิริยาวัตถุที่ตั่งแห่งการบำเพ็ญบุญมีการให้ทานรักษาศีล เจริญภาวนา ช่วยเหลือคนอื่นแสดงจิตมุกิตายินดีต่อความดีของผู้อื่น เป็นต้น “บุญ” ในทางศาสนาหมายถึง สภาวะที่มีอำนาจที่สามารถชำระล้างความเศร้าหมองของจิตใจให้บริสุทธิ์ สะอาด และเป็น รากฐานสำคัญในกระบวนการคิด การกระทำของมนุษย์ที่จะก่อให้เกิดผลดีงามสำหรับชีวิตส่วน บุคคลและสังคม ทั้งในระดับชุมชนและระดับกว้างออกไป

๒.๒ ตำนานของบุญ

ความเป็นมาในอดีต คำว่า บุญมีใช้แพร่หลายอยู่ก่อนแล้วในวัฒนธรรมอินเดียโบราณ มีความหมายเกี่ยวข้องกับอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ความมีโชควาสนา พระพุทธศาสนารับเข้ามาบัญญัติ ใช้ในความหมายเท่าที่ปรับเข้ากับหลักการได้ บุญในตำนานพระอินทร์ คือเรื่อง มหมาณพ ผู้เป็น หัวหน้าชุมชนในการทำประโยชน์แก่สังคม ด้วยการพัฒนา ถนน ขุดสระน้ำ และการบำเพ็ญ ประโยชน์อื่นๆ แก่ชุมชน เมื่อสิ้นชีวิตแล้ว มหมาณพได้เกิดเป็นพระอินทร์^{๒๘} หากพิจารณา ความหมายของบุญในเรื่องนี้แล้วจะพบสาระสำคัญที่สัมพันธ์กับหลักการในพระพุทธศาสนา ดังนี้

๑. การกระทำให้เป็นบุญ คือ การร่วมมือกันสร้างประโยชน์แก่ส่วนรวมบุญเป็น วิธีการกระทำในภาคปฏิบัติอันเนื่องมาจากหลักความเชื่อเรื่อง กรรม หมายถึง ผลย่อมเกิดขึ้น จากสิ่งที่ทำ เมื่อต้องการผลตอบแทนที่ดี จึงมีการทำบุญ

๒. บุญที่เชื่อมั่นในการกระทำของมนุษย์ไม่ใช่การอ่อนน้อมต่อเทพเจ้าพุทธพจน์ เกี่ยวกับบุญพระพุทธเจ้าได้ตรัสเกี่ยวกับบุญไว้มาก ในขั้นต้นนี้จะเป็นการศึกษาความหมาย

^{๒๗} ปิ่น มุทุกันต์, พ.อ., คำบรรยายพุทธศาสน์ฉบับทดลอง ๒๕ ศตวรรษ, ภาค ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๓๗), หน้า ๕.

^{๒๘} วิ.ม. (ไทย) ๑/๒๔๘/๒๓๘.

พื้นฐานของบุญจากพุทธพจน์ กล่าวคือบุคคลใดก็ตามที่ไฝ่ประโยชน์ ควรศึกษาเรื่องบุญ เพราะบุญมีผลกว้างขวางยิ่งใหญ่ อำนวยสุขให้ คือ บุคคลนั้นควรเจริญทาน ควรพัฒนาความประพฤติที่ชอบธรรม และความเจริญเมตตาจิต^{๒๙}

จากตำนานของบุญนี้ จะพบความสำเร็จพื้นฐานของบุญได้ ดังนี้ ๑) ควรศึกษาบุญ คือควรทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ควรฝึกหัดในการคิดและกระทำแสดงให้เห็นว่า บุญเป็นคุณสมบัติที่ควรศึกษา ควรพัฒนาให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น ๒) การทำบุญด้วยการบริจาคแบ่งปัน การเสียสละทรัพย์สิน แรงงาน การไม่เบียดเบียนกัน และในชั้นเจริญภาวนานั้น ทรงเน้นให้เจริญเมตตา คือมีความรักความหวังดีต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์โลกอื่น ๓) ถ้าบุญได้รับการพัฒนายิ่งขึ้น สังคมมนุษย์ก็จะไม่มีการเบียดเบียนกัน ไม่มีการใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา

ในพระพุทธศาสนาปฏิบัติที่สำคัญนั้นที่พระศาสดาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงสั่งสอนชาวโลก เพื่อให้รู้แจ้งเห็นจริงในอมฤตธรรม^{๓๐} สามารถดำเนินชีวิตไปสู่ความพ้นทุกข์ได้ซึ่งเป็นหลักใหญ่ของพระพุทธเจ้า เรียกว่า “โอวาทปาฏิโมกข์” มี ๓ ข้อคือ^{๓๑} ๑) สพพปาปสฺส อกรณํ การไม่ทำความชั่วทั้งปวง ๒) กุสลสฺสุปสมปทา การบำเพ็ญความดีให้เพียงพร้อม ๓) สจฺจิตฺตปริโยทปนํ การทำจิตของตนให้ผ่องใส การสอนให้เว้นจากการทำบาปอกุศลโดยประการทั้งปวงเพราะว่าบาปอกุศลที่ได้กระทำลงไปทั้งในที่ลับหรือที่แจ้ง ไม่ได้ให้ผลเป็นคุณแต่ประการใดมีแต่ให้โทษเป็นทุกข์เดือดร้อนทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดังพุทธดำรัสว่า “คนเป็นอันมาก ผู้อันผ้ากาสาจะพันคอแล้วมีธรรมอันลามก ไม่สำรวมเป็นคนชั่วช้าย่อมเข้าถึงนรกเพราะกรรมอันลามกทั้งหลาย “ความชั่วไม่ทำเสียเลยดีกว่า เพราะความชั่วทำให้เดือดร้อนในภายหลัง” ชื่อว่าหลักการงดเว้นจากการทำบาปทั้งปวง ข้อที่ ๑.เมื่อสอนให้เว้นจากการทำบาปทั้งปวงแล้ว ก็ให้หมั่นประกอบการบุญกุศลเพราะว่าบุญกุศลเป็นธรรมชาติที่ชำระสันดานของตนให้สะอาด ขจัดความตระหนี่ถี่เหนียวไม่ให้ผลเป็นทุกข์เดือดร้อนแต่ประการใด

^{๒๙} พุ.พ. (ไทย) ๒๕/๑๙/๒๓.

^{๓๐} พระพรหมคุณาภรณ์ พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. ๒๕๓๘), หน้า ๓๘๒.

^{๓๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๔/๕๗.

ดังพุทธดำรัสที่ตรัสกับภิกษุทั้งหลาย ในปุณณสูตร ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย อย่าได้กลัวบุญเลย คำว่าบุญนี้เป็นชื่อแห่งความสุขอันน่าปรารถนาน่าใคร่ น่ารัก น่าพอใจ ดุกร ภิกษุทั้งหลาย ก็เรารู้ได้ด้วยญาณอันวิเศษยิ่งซึ่งวิบากอันน่าปรารถนาน่าใคร่ น่ารัก น่าพอใจที่ตน เสวยแล้วสิ้นกาลนานแห่งบุญทั้งหลายที่ตนได้ทำไว้สิ้นกาลนาน” บุญกุศลทั้งหลายที่บุคคลได้ กระทำไว้ นอกจากจะให้ผลเป็นความสุขในชาตินี้แล้วยังให้ผลในชาติต่อ ๆ ไป ซึ่งผลของบุญนั้น ไปคอยต้อนรับอยู่ก่อนแล้ว ดังที่พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบว่าเป็นเหมือนญาติที่คอยต้อนรับ ญาติอันเป็นที่รักผู้มาถึง ดังความแห่งคาถาธรรมบทปิยวรรคที่ ๑๖ ว่า เรากล่าวว่าผู้มีกระแสน้ำ เบื้องต้น ญาติ มิตรและเพื่อนผู้มีใจดี ย่อมชื่นชมต่อบุรุษผู้จากไปสิ้นกาลนานกลับมาแล้วโดย สวัสดิ แต่ที่ไกลมาแล้วบุญทั้งหลายย่อมต้อนรับแม้บุคคลผู้ทำบุญไว้ ซึ่งจากโลกนี้ไปสู่โลกอื่นดุจ ญาติที่รักผู้มาแล้ว ฉะนั้น”

เมื่อบุญกุศลในพระพุทธศาสนามีหลักให้พุทธศาสนิกชนประพฤติปฏิบัติโดยทั่วไป คือบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ มีการบริจาคทาน การรักษาศีล การแสดงความนอบน้อม... และ การทำความเห็นให้ถูกต้อง เป็นต้น ชื่อว่าหลักการทำบุญกุศลให้ถึงพร้อม ข้อที่ ๒ “... หลักการ ทำทำจิตให้ผ่องใส สะอาด ทั้งอย่างหยาบ อย่างกลาง และอย่างละเอียดเป็นจุดหมายสำคัญที่สุด ที่จะทำให้จิตสะอาดบริสุทธิ์แต่อย่างเดียวนั้น ย่อมเป็นการยากอย่างยิ่ง ที่จะรู้แจ้งเห็นจริงได้ เพราะว่าคนส่วนมากยังติดใจพอใจอยู่ในกามคุณ

ด้วยเหตุนี้จึงยกเอาธรรมที่เป็นบาปอกุศลและที่เป็นบุญกุศลขึ้นก่อนเพื่อให้มีพื้นฐาน ที่มั่นคงพร้อมที่จะเข้าใจสัจธรรมแล้วจึงสอนธรรมขั้นสูงอันได้แก่อริสัจ ๔ เพื่อให้รู้แจ้งเห็นจริง และทำจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ปราศจากอาสวกิเลสเป็นขั้นสุดท้าย ธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติจากขั้น สูงโดยลำดับอย่างนี้ เรียกว่า “อนุปฺพพิททา” ซึ่งยกเอาทานการให้เป็นสิ่งของของตนแก่ผู้อื่น ศีล การปฏิบัติที่เพื่อรักษากายวาจาให้เรียบร้อย แล้วแสดงให้เห็นผลของผลานิสงส์ของทาน และศีล ที่เป็นทางนำไปสู่สุดเกิดเป็นเทวดาเสวยสุขในสวรรค์แล้วทรงแสดงต่อไปว่า ความสุขและ สวรรค์ที่ได้รับนั้นเป็นของไม่ยั่งยืน ไม่เที่ยงแท้แน่นอน เป็นแต่ชั่วคราวแล้วก็ดับสูญไปเป็น กามสุขเจือปนด้วยโทษ ทรงชี้ให้เห็นถึงโทษของกามคือความหลงมัวเมาในกามคุณ ๕ และให้ เห็นคุณของเนกขัมมะคือการออกจากกามไม่หลงใหลมัวเมาในกามคุณเมื่อทรงเห็นว่าจิตพร้อมที่

จะเข้าใจสังขธรรมแล้วพระองค์ก็ทรงยกเอาอริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นสาระสำคัญขึ้นแสดงในที่สุด เพื่อให้ให้เห็นสภาพของธรรมชาติตามความเป็นจริงและเป็นแนวทางในการปฏิบัติที่จะให้หลุดพ้นจากวัฏทุกข์บรรลุถึงจุดหมายปลายทางคือพระนิพพานต่อไป เชื่อว่าหลักการทำบุญกุศลให้ถึงพร้อม ข้อที่ ๓

๒.๓ บ่อเกิดของบุญในพระพุทธศาสนา

บ่อเกิดของบุญหมายถึง พระพุทธศาสนาได้บัญญัติการเกิดขึ้นของบุญไว้ เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ หมายถึงเจตนาบำเพ็ญบุญซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งบุญ ๓ ประการ คือ ๑) ทาน บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทาน ๒) ศีล บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีล ๓) ภาวนาบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยการเจริญภาวนา “บุญในบุญกิริยาวัตถุ หมายถึง กุศลเจตนา” และคำว่า “บุญกิริยาวัตถุ แปลว่าที่ตั้งแห่งการทำบุญหรือการทำความดีเป็นหลักการดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพ”^{๓๒}

๒.๓.๑ ทาน บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทาน

หลักการทำบุญข้อแรกเริ่มต้นด้วย ทาน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การทำบุญนั้นเน้นการเกื้อกูลกันในสังคม และการเกื้อกูลหรือการแบ่งปันกันในสังคมจะต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญในเรื่องวัตถุ กล่าวคือ วัตถุหลากหลาย โดยเฉพาะปัจจัย ๔ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์และจัดได้ว่าเป็นพื้นฐานที่มนุษย์ต้องอาศัยเพื่อก้าวต่อไปในการสร้างสรรค์สิ่งดีงามที่สูงขึ้น สังคมที่ดีจึงต้องมีการวางระบบจัดสรรเพื่อเป็นหลักประกันให้มนุษย์ทุกคนที่เป็นสมาชิกของสังคมนั้นมีปัจจัย ๔ เพียงพอแก่ความเป็นอยู่ ในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมซึ่งมนุษย์มีความสัมพันธ์กันหลายบทบาทและหลายหน้าที่นั้น การเอื้อเฟื้อกันด้วยวัตถุสิ่งของจึงเป็นสิ่งจำเป็นสามารถพิจารณาได้ ๒ ด้านด้วยกันคือ^{๓๓}

(๑) ด้านปัจเจกบุคคล เนื่องจากความจำเป็นในการที่จะอยู่รอดและแสวงหาความสุข มนุษย์ทั้งหลายต่างก็ดิ้นรนแสวงหาวัตถุเสพบริโภคให้แก่ตน เมื่อทำเช่นนั้นอยู่เสมอก็จะเกิดความ

^{๓๒} พ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๒๓๘/๒๗๐.

^{๓๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), บุญ-บารมีที่จะกู้แผ่นดินไทย. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๖.

เคยชินของจิตใจที่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว การได้มาโดยไม่รู้จักพอก็ยิ่งตอกย้ำความเห็นแก่ตัวมากยิ่งขึ้น ถ้าทุกคนตกอยู่ภายใต้อิทธิพลอย่างนั้นก็จะมีแต่ความขัดแย้งซึ่งเบียดเบียนกัน ดังนั้นเพื่อสร้างดุลยภาพขึ้นในจิตใจของคน เพื่อให้เกิดความคิดที่จะเป็นฝ่ายให้มาควบคู่กับความคิดที่จะเป็นฝ่ายรับหรือเอาประโยชน์อย่างเดียวจึงให้มีหลักการทำทานขึ้นมา สำหรับเป็นการฝึกฝนขัดเกลาพฤติกรรมและจิตใจของมนุษย์

(๒) ด้านสังคม ในการแสวงหาวัตถุ เช่น ปัจจัย ๔ นั้น มนุษย์มีโอกาส มีกำลัง มีสติปัญญา และความสามารถไม่เท่ากัน เมื่อต่างคนต่างมุ่งแต่จะหาจะได้จะเอาคนที่มีโอกาส มีกำลัง มีความสามารถมากกว่าก็จะได้เปรียบกอบโกยเอามาให้แก่ตนตลอดจนข่มเหงรังแกครอบงำผู้อื่นส่วนคนที่ด้อยโอกาาก็จะขาดแคลนอดอยากแร้งแค้น มีความทุกข์ และก็ต้องคอยหาแอบแฝงแย่งชิงเอาจากคนอื่นที่มีมากกว่า และคนที่มั่งมีนั้นก็หาเป็นสุขได้จริงไม่ เมื่อมองโดยรวมก็คือ เป็นสังคมที่มีการเบียดเบียน ด้วยเหตุนี้ นอกจากจะต้องมีการจัดตั้งวางระเบียบในการอยู่ร่วมกัน ไม่ให้คนละเมิดต่อกัน ด้วยกฎหมาย ข้อบังคับ หรือกติกาต่าง ๆ คือวินัย ในขั้นของศีลแล้ว สิ่งที่เป็นพื้นฐานยิ่งกว่านั้น คือ การปฏิบัติต่อวัตถุ เช่น ปัจจัย ๔ นั้นเองให้เป็นเครื่องเกื้อหนุนความอยู่ดีร่วมกัน ดังนั้น ทานจึงเข้ามาทำหน้าที่ เพื่อให้มีการแบ่งปันวัตถุแก่กัน ช่วยให้สังคมร่มเย็นมีสันติสุข วัตถุหรือปัจจัยมีความจำเป็นและสำคัญต่อการดำรงชีวิตแต่ก็มีขอบเขตที่ต้องตระหนัก การมีปัจจัยสมบูรณ์อย่างเดียวยังไม่ใช่สิ่งที่จะทำให้ชีวิตและสังคมดีขึ้นได้ถ้าไม่มีระบบการพัฒนาหรือบริหารจัดการที่ถูกต้อง บางครั้งความพร้อมของปัจจัยก็อาจจะเป็นโทษแก่มนุษย์ได้ เช่น การจมอยู่กับความฟุ้งเฟ้อ ลุ่มหลงมัวเมา ประมาท และใช้ปัจจัยไปในทางที่ก่อความเดือดร้อนแก่ส่วนรวม

การปฏิบัติที่ถูกต้องต่อปัจจัยคือ ทำให้ปัจจัยเป็นพื้นฐานที่จะได้อาศัยในการนำชีวิตและสังคมก้าวหน้าขึ้นสู่ความดีงาม และสร้างสรรค์สิ่งมีค่าให้สูงขึ้นไป กล่าวคือ ไม่ใช่ความสมบูรณ์พร้อมของวัตถุเป็นเป้าหมาย แต่ให้เป็นเครื่องอาศัยเกื้อหนุน หรือเป็นองค์ประกอบต่อการพัฒนาชีวิตที่ประเสริฐ และการสร้างสรรค์สังคมให้มีความสุข^{๓๔}

^{๓๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), บุญ-บารมีที่จะกู้แผ่นดินไทย, (กรุงเทพมหานคร :

ดังนั้น ทานจึงเข้ามามีบทบาทอยู่ในระบบของบุญซึ่งเรียกว่าบุญกิริยาวัตถุ ๓ ดังกล่าวแล้ว ทานเป็นการพัฒนามนุษย์ที่มีองค์ร่วม ๓ โดยมี ศีล และภาวนามาประสานและรับช่วงต่อ ทานคือการให้ หรือแบ่งปัน เป็นเครื่องชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ในระดับหนึ่งคือชำระล้าง หรือกำจัดกิเลส โดยเฉพาะความโลภ ความเห็นแก่ตัว ความมีใจแคบ ตระหนี่และความเป็นทาสวัตถุ พร้อมทั้งเป็นการลดทอนกำลังของความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนให้เบาลงทำให้ใจเปิดกว้างและเป็นอิสระมากขึ้นจึงเป็นการเตรียมจิตใจให้พร้อมที่จะบ่มเพาะ เพิ่มพูนคุณความดีและการทำบุญอื่นที่สูงขึ้น^{๓๕}

นอกจากนี้ การให้ทานยังเป็นเครื่องเกื้อหนุนสังคมในทางวัตถุด้วยการกระจายสิ่งบริโภคนให้ทั่วถึงกันลดความกดดันในสังคม และยึดเหนี่ยวสังคมให้มีเอกภาพ และให้มนุษย์มีความเป็นอยู่โดยไม่ต้องเบียดเบียนแย่งชิงกันแล้ว ทานยังเป็นเครื่องสนับสนุนศีล และก้าวถึงขั้นภาวนา ต่อไป ดังนั้น ทานที่เข้ามาอยู่ในระบบบุญจึงสามารถพิจารณาได้ ๒ ประการคือ ๑. เพื่ออนุเคราะห์ คือ ช่วยเกื้อหนุนเพื่อนมนุษย์ที่ขาดโอกาสในการเป็นเจ้าของปัจจัยมีความอดอยากขาดแคลน หรือประสบภัยพิบัติ ๒. เพื่อบูชาคุณ คือ เพื่อยกย่องเชิดชูผู้มีพระคุณ เริ่มแต่พ่อแม่หรือผู้มีคุณธรรมความดีที่จะนำคนก้าวไปในการทำความดี และเป็นแบบอย่างแก่สังคม และสนับสนุนผู้ที่ทำคุณประโยชน์ให้มีความตั้งใจที่จะทำความดีได้ยิ่งขึ้น สำหรับตัวอย่างถวายทานในเรื่องปฐมสุณิสาวิมาน คือ วิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงสะใภ้ บอกเล่าภายหลังเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้วเป็นวิมานวัตถุอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เป็นหญิงสะใภ้ในชาวกรุงสาวัตถีได้เห็นภิกษุผู้เป็นพระอรหันตรูปหนึ่งเกิดความเลื่อมใสมาจากเหตุในขณะได้แบ่งขนมถวายด้วยมือตนเอง ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นว่าการถวายขนมก็จัดเป็นทานมัยบุญสำเร็จด้วยการให้ทาน

๒.๓.๒ ศีล บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีล

ศีล ความประพฤติดีงาม ได้แก่ ความมีระเบียบวินัยและความมีกิริยามารยาทงดงาม โดยเฉพาะเน้นการไม่เบียดเบียนหรือการอยู่ร่วมกันด้วยดีโดยสงบสุขในสังคมกล่าวคือการไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย การไม่ละเมิดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของกันและกันการไม่ละเมิด

^{๓๕} พุทธทาสภิกขุ, บำเพ็ญบารมี, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๗.

ของรัก ไม่ประทุพร้ายจิตใจลบหลู่เกียรติทำลายตระกูลของกันและกัน การไม่หักรานลิดรอนอนุ
ผลประโยชน์กันด้วยวิธีประทุพร้ายทางวาจา สัมปชัญญะที่เป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งป้องกันและคุ้มตัว
ไว้ในคุณความดี นอกจากนั้นการรักษาศีลโดยสาระหรือความมุ่งหมาย ในเชิงปฏิบัติ ศีล คือ ข้อ
ปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ให้มีสุจริตทางกาย วาจาและอาชีวะ
มีการดำรงตนอยู่ด้วยดี มีชีวิตที่เกื้อกูลท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ตนมีส่วนร่วม ช่วยสร้างสรรค์
รักษาให้เอื้ออำนวยแก่การมีชีวิตที่ดีงามร่วมกัน เป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับการพัฒนาคุณภาพจิต
และการเกิดปัญญา^{๓๖} สำหรับตัวอย่างการรักษาศีล ที่อาจกล่าวอ้างคือลูขมาวิมานใจความโดยย่อ
กล่าวว่าเป็นวิมานที่เกิดขึ้นแก่นางลูขมา มีบ้านตั้งอยู่ใกล้ทางออกประตูบ้านชาวประมง เพราะ
ได้รักษาศีล และปฏิบัติธรรมจนบรรลุนิพพานเกิดในวิมานให้ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ความสำคัญของศีลจึงทำให้บุคคลมาเกิดเป็นมนุษย์ที่มีคุณธรรมและไปจุติเป็นเทวดา
ในวิมานได้รับอานิสงส์ของศีลตามฐานะที่ตนปฏิบัติได้จริง เช่น คฤหัสถ์มีศีล ๕ พระภิกษุมีสีล
๒๒๗ เป็นต้น ศีลจึงยังประโยชน์แก่บุคคลทั้งในโลกนี้คือ ได้รับความเย็นใจว่าตนไม่ได้กระทำความผิด
ด้านศีลธรรม แม้ในโลกหน้าก็เชื่อว่าตนได้บำเพ็ญศีลอย่างเต็มความสามารถแล้ว

๒.๓.๓ ภาวนา บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยการเจริญภาวนา

ภาวนา การฝึกปรือ จิตและปัญญา ได้แก่ อบรมจิตใจให้เจริญขึ้นด้วยคุณธรรมต่างๆ
รู้เท่าทันสังขาร ภาวนาก็คือ สมาธิ และปัญญา ในไตรสิกขาพูดเต็มว่า สมาธิภาวนาและปัญญา
ภาวนานั้นเองมีความหมายคลุมตั้งแต่สัมมาวายามะที่ให้เพียรละกิเลสเพียรอบรมลูกฝั่งกุศล
ธรรมในหมวดสมาธิ จนมาถึงสัมมาทิฐิและความดำริที่ขอบประกอบด้วย เมตตา กรุณา ในสัมมา
สังกัปปะที่เป็นหมวดปัญญา วิธีการแสวงหาปัญญาและทำจิตใจด้วยการสดับธรรม การแสดง
ธรรมสนทนาธรรม การแก้ไขปลูกฝังความเชื่อความเห็น ความเข้าใจให้ถูกต้อง การเจริญเมตตา
และควบคุมกิเลสทั่วไป ดังนั้นคำว่าภาวนาก็คือทำมีจิตเป็นสมาธิหรือการมีสมาธิ หมายถึง
ความตั้งใจมั่นอยู่ในเรื่องที่ต้องการให้ใจตั้งไว้เพียงเรื่องเดียวไม่ให้จิตฟุ้งซ่านออกไปนอกจากเรื่อง
ที่ต้องการให้ใจตั้งนั้น ความตั้งใจตั้งนี้เป็นความหมายทั่วไปของสมาธิ และก็จะต้องมีในกิจการที่

^{๓๖} แก้ว ชิตตะขบ, คู่มือพุทธศาสนิกชน, หน้า ๑๔๐.

จะทำทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นการเล่าเรียนศึกษาหรือการงานอย่างใดอย่างหนึ่ง^{๓๗} ตัวอย่างเช่นเรื่อง
 อดิตราวิมาน^{๓๘} อัจฉริยะมากกล่าวอ้าง ใจความของวิมานว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่นางอดิตรา ธิดา
 ของปณณเศรษฐีชาวกรุงราชคฤหส์ถ์ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพราะได้เจริญภาวนาขณะฟังธรรม
 ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในสมัยเกิดเป็นมนุษย์

สรุปได้ว่าบุญ (ทาน) ศีลและภาวนา ส่อถึงความดีขั้นที่ประณีตขึ้นไปจากรูปแบบ
 พิธีกรรม หรือการทำความดีทั่วไป ตัวอย่าง เช่น ๑. หลักทาน คือ ถึงพร้อมด้วยวัตถุ
 สัมปทา ปัจจัยสัมปทา เจตนาสัมปทา และคุณาติเรกสัมปทาซึ่งได้กล่าวไว้แล้วในข้างต้น
 ๒. หลักศีล คือ การรักษาศีล ๕ กัณธี ศีล ๘ หรืออุโบสถศีลกัณธี คือความตั้งใจงดเว้นจากบาป
 อกุศลทั้งหลายยอมส่งผลให้อยู่เป็นสุขในปัจจุบันตายแล้วให้เกิดในสุคติโลกสวรรค์จนบรรลุธรรม
 ขั้นสูงสุดคือพระนิพพานทำให้หยุดการเวียนว่ายตายเกิดได้ในที่สุด ๓. หลักภาวนา คือ เจริญ
 สมถกัมมัฏฐานเพื่อให้ได้สมาธิเกิดกัมมัฏฐานแล้วใช้สมาธิและภาวนาฐานเจริญวิปัสสนากัมมัฏ
 ฐาน คือใช้ปัญญาขณะจิตว่างพิจารณาสภาวธรรมต่าง ๆ ให้เห็นแจ้งตามความเป็นจริงจนบรรลุ
 ธรรมขั้นสูงสุด คือ พระนิพพานฉะนั้น จึงมิใช่เรื่องแปลกที่ผู้ให้ทานรักษาศีลและภาวนาได้รับ
 อานิสงส์มากมายเห็นบ้านนี้ดังตัวอย่างสำหรับผู้รักษาศีล ย่อมมีวิมานตามบุญกุศลต่างๆ กัน

๒.๔ ความสำคัญของบุญ

ความพิเศษของบุญ บุญนั้นมีความสำคัญมาก ขอนี้จะเห็นได้ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้
 ปรากฏในนิธิกัณฐสูตร^{๓๙} มีใจความว่า บุญที่บุคคลทำไว้แล้ว ย่อมมีความพิเศษดังต่อไปนี้ บุญ
 ใครมาแย่งก็ไม่ได้ บุญติดตามตนไปทุกแห่งหนในโลกนี้ บุญติดตามตนไปในโลกหน้า บุญไม่
 สาธารณะทั่วไป ใครทำใครได้ บุญโจรปล้นก็ไม่ได้ บุญให้สิ่งที่น่าพอใจทุกอย่างทั้งแก่เทวดาและ
 มนุษย์ เทวดาและมนุษย์ปรารถนาสิ่งใดแล้วได้สิ่งนั้นก็เพราะบุญการมีผิวพรรณเปล่งปลั่งดุจดั่ง
 ทองคำก็เพราะบุญ การได้เป็นใหญ่ก็เพราะบุญ เป็นต้นพระสูตรนี้ได้เป็นบทสวดบทหนึ่ง ที่พระ

^{๓๗} แก้ว ขิตตะขบ, คู่มือพุทธศาสนิกชน, หน้า ๑๘๑.

^{๓๘} ชุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๕/๑๕-๑๖.

^{๓๙} ชุ.ช. (ไทย) ๒๕/๑-๑๖/๑๗.

มักจะนำมาสวดในโอกาสที่ทายกทายิกาไปทอดกฐินมาตราบเท่าทุกวันนี้ นอกจากนี้ในอรรถกถาได้สรุปถึงคุณสมบัติพิเศษของบุญไว้อีกว่าบุญเป็นรากเหง้าของสมบัติทั้งปวง (สมบัติดิน มูล) บุญเป็นเหตุแห่งความสุขทุกอย่าง (สุขาน นิทาน) บุญเป็นที่มาแห่งโภคทรัพย์ (โภคาน ปติฏฐา) บุญเป็นเครื่องป้องกันอันตรายต่าง ๆ ตราบที่ยังเวียนว่ายในสังสารวัฏ (วิสมคตสฺส ตาณ) ดังนั้นที่พึงอาศัยอื่นเช่นกับบุญนั้นไม่มี (บุญญสฺสทิส อวสฺสโย) ด้วยเหตุนี้บุญจึงมีประโยชน์ยิ่งใหญ่ไพศาล นักปราชญ์ทั้งหลายผู้เป็นบัณฑิตจึงยกย่องบุญที่ได้กระทำไว้แล้ว

ฉะนั้นการที่บุคคลได้รับความสมบรูณ์พูนสุขต่างๆ ในชาติปัจจุบันก็เพราะผลบุญในอดีตชาติบันดาลและยังทำบุญไว้มากในชาติปัจจุบัน ก็ยังได้รับความสมบรูณ์พูนสุขยิ่งขึ้นในชาตินี้และชาติหน้า แต่ถ้าทำบาปไว้มากก็มีนัยตรงกันข้าม ที่ว่าบุญมีความวิเศษสามารถลบบันดาลให้สิ่งที่พึงปรารถนาทุกอย่างดังแสดงมาก็ไม่ได้หมายความว่า ทำบุญอะไรแล้วจะได้อะไรทุกอย่าง หากแต่หมายถึงว่าทำบุญประเภทใด ก็จะอำนวยผลประเภทนั้นเท่านั้นไม่ใช่ให้ผลครอบจักรวาล ส่วนบุญไหนให้ผลประเภทใด จะเห็นได้ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ปรากฏในจุฬกัมมวิภังคสูตร^{๔๐} เป็นอย่าง เรื่องย่อมีว่า

เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ เขตวันมหาวิหารสุกฺกมาณพบุตรของโศเทยยพราหมณ์ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทูลถามถึงเหตุที่ทำให้คนในโลกนี้แตกต่างกัน คือบางคนมีอายุยืนบางคนมีอายุสั้น บางคนมีโรครมาก บางคนมีโรคน้อย บางคนมีผิวพรรณงาม บางคนมีผิวพรรณทราม บางคนมีศักดิ์มาก บางคนมีศักดิ์น้อย บางคนมีโภคะมาก บางคนมีโภคะน้อย บางคนเกิดในตระกูลสูง บางคนเกิดในตระกูลต่ำ บางคนฉลาด บางคนโง่ พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นเพราะกรรมเป็นเหตุจึงทำให้คนแตกต่างกัน บุญถ้ากล่าวโดยส่วนเหตุ ก็คือการชำระจิตใจให้สะอาดหรือกรองกิเลสไม่ให้ทำจิตใจให้ขุ่นมัว แต่ถ้ากล่าวโดยส่วนผลบุญก็คือความสุข เพราะสามารถลบบันดาลให้สิ่งที่พึงปรารถนาทุกอย่างสมดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า คำว่าบุญ ๆ นั้นเป็นชื่อแห่งความสุขระดับชั้นของบุญ บุญถึงแม้จะดีมีความพิเศษด้วยกัน แต่ก็ให้ผลต่างกันดังแสดงมาแล้ว อีกทั้งมีระดับสูงต่ำไม่เท่ากัน สรุปแล้วบุญมีมากมายหลายประเภทดังแสดงมาแล้วก็บุญเหล่านั้นหากจัดเป็นประเภทใหญ่ ๆ ก็มี ๒ ประเภท คือ

^{๔๐} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๔๙.

(๑) วัฏฏคามินีกุศล บุญที่เป็นไปในวัฏฏะ การให้ทานแม้จะทำมากมายเพียงไร ศีลแม้จะรักษาเพียงไร สมาธิแม้เจริญเพียงไร ก็จะเป็นไปเพื่อมนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติ และพรหมสมบัติเท่านั้น ถึงแม้มีความสุขมากมายเพียงไร แต่ก็ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะ ขึ้นชื่อว่า การเกิดย่อมเป็นทุกข์ แต่อาจมีความทุกข์ต่างกัน คนรวยก็มีทุกข์แบบคนรวย คนจนก็มีความทุกข์แบบคนจน คนมียศก็ทุกข์แบบคนมียศ คนไม่มียศก็ทุกข์แบบคนไม่มียศ ดาราก็มีทุกข์แบบดารา คนไม่ใช่ดาราก็เป็นทุกข์แบบไม่ใช่ดารา เหล่านี้เป็นต้น ไม่มีใครบอกว่าไม่มีทุกข์เลย ดังที่ พระสาสนโสภณ (แจ่ม จตตสลฺโล) ได้แต่งกลอนสอนไว้ว่า “ยังไม่เคยฟังใครที่โหนหนา ว่าเกิดมา มีสุขสนุกสนาน มีแต่บ่นเรื่องทุกข์ไม่สุขสราญทั้งชาวบ้านชาววัดซัดกันไป” ดังนั้นทุกคนที่มีความทุกข์ด้วยกันทั้งนั้นจะต่างก็แต่เล็กน้อยกว่ากันเท่านั้น

(๒) นิพพานคามินีกุศลบุญที่เป็นไปเพื่อนิพพานด้วยโลกุตตรปัญญาผู้ที่ได้รับอานิสงส์บุญระดับนี้แล้วย่อมสิ้นกิเลสไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดจึงไม่มีทุกข์อีกต่อไป^{๔๑} บุญระดับนี้จึงเป็น ยอดบุญเหนือกว่าบุญทั้งหลาย บุญถึงแม้จะดีพิเศษเพียงไรแต่ก็หมดได้ หากยังเป็นวัฏฏคามินี กุศลจึงจำต้องทำบุญอยู่เสมอดูจรับประทานอาหาร หรือดูจะเกียจจะยังลุกโผลงอยู่ได้ก็เพราะมี น้ำมัน หากน้ำมันหมดก็ดับ ถ้าจะไม่ให้ดับก็ต้องเติมน้ำมันอยู่เสมอกับมัน เพราะฉะนั้นใครที่ อยากจะสบายในชาตินี้และชาติหน้าจะต้องคอยทำบุญอย่าได้ขาดถ้าไม่เช่นนั้นก็จะลำบาก บุญ ยิ่งลดน้อยเพียงไรทุกอย่างก็เริ่มเรรวนผันแปรไปในทางไม่ดีมากขึ้นเท่านั้นและหากหมดบุญชีวิต ก็ดับ

ด้วยเหตุนี้โลกนี้จึงเป็นเวทีแห่งกรรมหรือบุญ-บาปทั้งในอดีตชาติและปัจจุบันชาติ ดังนั้นคนในโลกนี้จึงมีความแตกต่างกันทั้งทางร่างกายและจิตใจตลอดทั้งมีความเป็นไปแตกต่างกัน คนที่มีบุญมากก็มีความสุขความรุ่งเรืองจำเริญมาก อย่างที่ไม่มีใครแข่งได้ ดังคำที่ว่าแข่งเรือ แข่งพายพอแข่งได้แต่แข่งบุญแข่งวาสนานั้นแข่งไม่ได้ ส่วนคนมีบุญน้อยก็ได้รับความสุขความ เจริญน้อย อนึ่งบุญแม้มีน้อยแต่ยังไม่เพียงพอก็ไม่อาจถึงจุดหมายสูงสุดที่ตั้งไว้ได้ เช่น นักกีฬา ก็แค่ได้ชิงแต่ไม่ได้แชมป์ เป็นต้น

^{๔๑} อภิญฺญวํฒน์ โพธิ์สาน, พุทธศาสนแนวปฏิบัติเพื่อชีวิต (Buddhism Practices for a life),

เพราะฉะนั้นคนที่อยากมีความสุขสบายเจริญรุ่งเรืองทั้งในชาตินี้และชาติหน้าอยากได้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติจะต้องทำบุญอยู่เสมอทั้งต้องทำให้มาก และถูกประเภทบุญด้วย บุญเท่านั้นที่จะบันดาลสิ่งที่พึงปรารถนาทุกอย่างดุจแก้วสารพัดนึก พระพุทธเจ้าตรัสว่าบุญเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า^{๔๒} และตรัสว่าการสั่งสมบุญนำมาซึ่งความสุข^{๔๓} (สุโข ปัญญสส อัจฉโย) เพราะฉะนั้นบุญจึงมีความมหัศจรรย์

๒.๕ ประเภทของบุญ

บุคคลในโลกนี้ สามารถที่จะกระทำบุญได้ ๓ ช่องทางหรือ ๓ ลักษณะด้วยกัน คือ ทางกาย ทางวาจาและทางใจ การกระทำใดที่เป็นบุญเรียกว่า “กุศลกรรมบถ” มีอธิบายต่อไปในเรื่องบุญและบาป เป็นเรื่องที่พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งนัก โดยมีพุทธประสงค์ที่เพื่อต้องการให้เชื่อเรื่องปรโลก (โลกหน้า, โลกอื่น) เพราะเป็นบันได ขั้นแรกที่ทำให้มนุษย์เริ่มทำความดี และทำไปอย่างมีความหวัง เชื่อว่าเป็นการทำให้ตัวเองมีการเตรียมตัวไว้ล่วงหน้าจะได้ไม่ต้องทนทุกข์อยู่ในอบายภูมิ ดังพระพุทธดำรัสที่ได้ตรัสไว้ว่า “บุคคลทำกรรมใดทางกาย ทางวาจา หรือทางใจ กรรมนั้นแลเป็นสมบัติของเขา ทั้งเขานำกรรมนั้นไปได้ อนึ่งกรรมนั้นย่อมติดตามเขาไปดุจเงาติดตามตัวไป ฉะนั้น”^{๔๔} ฉะนั้นบุคคลควรทำกรรมดี สะสมไว้เป็นสมบัติในโลกหน้าเพราะบุญเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้าส่วนในทางพระพุทธศาสนา แบ่งการกระทำหรือช่องทางการกระทำ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดบุญทางกาย ไว้ดังนี้

ก. **บุญทางกาย** หรือเรียกว่า การประพฤติดีงามทางกาย อันได้แก่ กายสุจริต ๓ อันประกอบด้วย^{๔๕} (๑) เว้นจากการทำลายชีวิตของมนุษย์และสัตว์ (๒) เว้นจากถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขามีได้ให้ (๓) เว้นจากการประพฤติผิดในกามหรือคู่ครองชายและหญิงอื่น ซึ่งไม่ใช่คู่ครองของตนเอง

^{๔๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓๑/๑๖๐.

^{๔๓} ขุ.ป.อ. (ไทย) ๑/๗๓/๓๑๗.

^{๔๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๖๐/๒๘๔.

^{๔๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓๑/๑๕๙-๑๖๐.

ข. บุญทางวาจา หรือเรียกว่าการประพฤติชอบทางคำพูด ทางวาจาที่เรียกว่า “วจีสุจริต” มี ๔ อย่าง^{๔๖} ซึ่งประกอบด้วย (๑) เว้นจากพูดเท็จ (๒) เว้นจากพูดส่อเสียด (๓) เว้นจากพูดคำหยาบ (๔) เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ

ค. บุญทางใจ หรือเรียกว่า การทำความดีหรือการมีจิตสำนึกที่ดี นึกในทางที่เป็นบุญเป็นกุศล เรียกว่า “มโนสุจริต” ประพฤติชอบทางใจ มี ๓ อย่าง ประกอบด้วย (๑) ความไม่คิดเพ่งเล็งอยากได้ของเขา (๒) ความไม่คิดร้ายต่อผู้อื่นและสัตว์อื่น (๓) ความเห็นชอบเป็นสัมมาทิฐิถูกต้องตามคลองธรรม

๒.๖ ตัวอย่างบุคคลกระทำในสมัยพุทธกาลและผลของบุญ

การศึกษาบุคคลกระทำในสมัยพุทธกาลและผลของบุญ ดังตัวอย่างเรื่องนายนันทียะ^{๔๗} มีพระพุทธพจน์ว่าญาติมิตรและสหายย่อมยินดีต้อนรับบุคคลผู้จากไปเสียนานกลับมาด้วยความสวัสดิ์ ฉันทะ บุญที่บุคคลทำไว้แล้วย่อมคอยต้อนรับบุคคลผู้จากโลกนี้ไปแล้วเหมือนญาติคอยต้อนรับบุคคลอันเป็นที่รัก ฉันทัน^{๔๘} เรื่องนี้กล่าวถึงชายหนุ่มผู้มีศีลมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ชื่อว่า นันทียะ เมื่อเขาโตเป็นหนุ่มมารดาบิดาประสงค์จะให้เขาแต่งงานกับหญิงนางหนึ่งชื่อว่าเรวดีแต่เขาไม่ประสงค์จะแต่งงานด้วยเพราะนางเป็นคนไม่มีศรัทธาในพระรัตนตรัย ส่วนมารดาบิดาของเขาต้องการจูงใจให้นางเรวดีกลายเป็นมีศรัทธาในพระรัตนตรัย นางเรวดีก็ทำตามคำขอจนทั้งสองได้แต่งงานและมีบุตรด้วยกัน หลังจากที่มารดาบิดาสิ้นชีวิตแล้วนายนันทียะก็ได้บำเพ็ญบุญกุศลอย่างมากมาย เช่น สร้างศาลาถวายแก่พระสงฆ์ และด้วยอาณิสสรแห่งบุญทานที่เขาได้ทำไว้จึงทำให้ปราสาททิพย์และสมบัติทิพย์ปรากฏรอเขาอยู่ที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์

พระมหาโมคคัลลานะจาริกไปสู่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ได้เห็นสมบัติทิพย์นั้นปรากฏอยู่แต่ไม่มีเทพเป็นเจ้าของจึงสอบถามเหล่านางเทพธิดาได้ความว่าปราสาททิพย์และสมบัติทิพย์ปรากฏรอายนันทียะจึงกลับมาเฝ้าทูลถามพระพุทธเจ้าและพระพุทธองค์ได้แสดงธรรมให้ฟังว่า

^{๔๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๘๕/๕๒๓.

^{๔๗} ตูรายละเอียดยใน ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๖/๒๔๓-๒๔๗.

^{๔๘} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๑๙-๒๒๐/๑๐๑.

สมบัติทิพย์นั้นย่อมปรากฏอยู่ทำบุญไว้ เหมือนกับญาติมิตรผู้คอยต้อนรับบุคคลผู้จากไปทีอื่นๆ แล้วกลับมาด้วยความสวัสดิ์ เมื่อพระพุทธองค์แสดงธรรมจบหมู่ชนเป็นอันมากต่างก็บรรลุอริยมรรคมีสิบแปดทัศเป็นต้นในเรื่องนี้มีวิธีการใช้ญาณวิทยาเพื่อเป็นบ่อเกิดแห่งความรู้ดังนี้

ประการแรก หน้าที่ของบิดา มารดา^{๔๙} ในเรื่องนี้มารดา บิดาของนายันทิยะ ประสงค์จะให้เขาแต่งงานกับหญิงบ้านใกล้เรือนเคียงที่ชื่อว่าเรวดีและบุตรทั้งสองก็แต่งงานกัน ในที่สุด ประเด็นนี้พิจารณาตามหลักของทิส ๖ แล้วจะพบว่า มารดาบิดาของนายันทิยะได้ทำหน้าที่ของมารดาบิดาได้เป็นอย่างดี ในข้อที่ว่า หากุศกรที่สมควรให้ แม่วานางเรวดีจะเป็นหญิงที่ไม่มีศรัทธาในพระรัตนตรัยดังความต้องการของนายันทิยะก็ตาม แต่เมื่อมารดาบิดาต้องการเช่นนั้นนายันทิยะก็ไม่ขัดใจซึ่งประเด็นนี้อาจตีความได้ว่ามารดาบิดาของนายันทิยะคงเห็นความเหมาะสมบางอย่างในตัวของนางเรวดีเป็นแน่ เช่น มีรูปร่าง มีทรัพย์สมบัติมาก หรือมีความขยันขันแข็ง^{๕๐}

ประการที่สอง อภิชาติบุตร นายันทิยะผู้ปฏิบัติตามคำของมารดาบิดาจะด้วยความเต็มใจหรือไม่เต็มใจก็ตาม เมื่อพิจารณาในฐานะของผู้เป็นบุตรแล้วนายันทิยะก็ได้ชื่อว่าเป็นอภิชาติบุตรอย่างแท้จริงเพราะเหตุผลคือความเป็นผู้นำพามารดาบิดาให้ตั้งตนอยู่ในบุญทานการกุศลและไม่ทำตัวหัวดีถือรั้นยอมทำตามคำของมารดาบิดาเป็นอย่างดี บุตรประเภทนี้ย่อมเป็นที่ต้องการของมารดาบิดาทั้งหลายเพราะบุตรประเภทนี้ย่อมเป็นที่พึ่งพาของตนได้ในวัยชรา^{๕๑} “ดังคำที่ท่านกล่าวว่า บุตรเป็นที่พึ่งของพ่อแม่ในยามแก่เฒ่า”^{๕๒} “คือพ่อแม่มีความหวังว่า บุตรที่เราเลี้ยงมาแล้วจักเลี้ยงเราตอบ จักทำกิจให้เรา จักดำรงวงศ์ตระกูล จักประพฤติดนให้สมกับเป็นทายาท และเมื่อเราล่วงลับไปแล้วจักทำบุญอุทิศให้”^{๕๓} ดังนั้น “การที่มารดาบิดาทั้งหลายปรารถนาจะมีบุตรไว้ก็ด้วยเล็งเห็นประโยชน์ดังกล่าว ประการที่สาม อาณิสสของทาน”^{๕๔}

^{๔๙} ุรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒-๒๑๓.

^{๕๐} ุรายละเอียดใน ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๘๐/๓๑๓.

^{๕๑} ุรายละเอียดใน ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๗๔/๔๓๑-๔๓๓.

^{๕๒} ุรายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๕๔/๖๙.

^{๕๓} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๙/๖๐-๖๑.

^{๕๔} ุรายละเอียดใน อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๖-๕๗.

หลังจากที่มารดาบิดาของนันทิยะสิ้นชีวิตแล้วเขาก็ได้ทำบุญให้ทานเป็นอย่างมาก เช่นสร้างศาลาถวายแก่พระสงฆ์ ถวายอาหารบิณฑบาต ตลอดถึงการบำรุงพระสงฆ์ด้วยปัจจัยอันควรแก่สมณบริโภค ซึ่งบุญทานที่เขาทำไว้นั้นเองได้ไปปรากฏเป็นวิมานทิพย์และสมบัติทิพย์รอเขาอยู่ที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ประเด็นนี้เมื่อพิจารณาตามหลักพระพุทธศาสนาแล้วจะพบว่าบุญทานที่ทำได้ในขณะที่เป็นมนุษย์นั้นย่อมมีอันิสงส์อย่างแน่นอนเพราะว่าบุญทั้งหลายตั้งอยู่ในฐานะดุจมารดาบิดาที่นำเครื่องบรรณาการ ๑๐ อย่างคือ อายุ วรรณะ สุข ยศ ความเป็นอธิปัตย์อันเป็นทิพย์ รูป เสียง กลิ่น รส โภกฐิ์พะอันเป็นทิพย์มาให้ และผู้ให้ของที่เล็ดย่อมได้ของที่เลิศ^{๕๕} เมื่อมีชีวิตอยู่ย่อมได้ความสุขใจเป็นเบื้องต้นเพราะใคร่ครวญถึงการกระทำของตนแล้วไม่มีสิ่งที่ทำให้เกิดความกระวนกระวายใจ เรื่องการทำบุญให้ทานนั้นเป็นสิ่งเฉพาะบุคคลจะบังคับให้ทำหรือไม่ให้ทำไม่ได้เพราะบางคนมีบารมีน้อยมีอาสวะมาก เข้าใจเรื่องดีได้ช้าหรือไม่เข้าใจ แต่เข้าใจเรื่องชั่วได้เร็วก็มักจะทำเรื่องชั่ว บางคนมีอาสวะน้อยมีบารมีมากเข้าใจเรื่องชั่วได้ช้าหรือไม่เข้าใจ แต่เข้าใจเรื่องดีได้ง่ายก็มักจะทำแต่เรื่องดี^{๕๖}

ดังนั้นความรู้ที่เกิดขึ้นแก่นายนันทิยะจึงสรุปเข้าในหลักปัญญา ๓ ได้ดังนี้คือการที่นายนันทิยะมีจิตฝึกฝนในการทำบุญให้ทานในชาติปัจจุบันนั้นเป็นไปได้ว่าในอดีตชาติเขาต้องสั่งสมบุญบารมีเกี่ยวกับเรื่องทำบุญไว้มากเมื่อมาเกิดในชาติปัจจุบันเขาจึงมีจิตคิดแต่เรื่องบุญทานการกุศลซึ่งประมวลลงในเรื่องปัญญา ๓ ได้ตามลำดับคือ เคยได้ยินได้ฟังเรื่องบุญทานการกุศลมานานแล้วนำมาไตร่ตรองด้วยสัมมปปัญญาคือปัญญาที่ประกอบด้วยความเห็นถูกต้องแล้วลงมือกระทำจนเกิดเป็นผลานิสงส์ต่อไป

๒.๗ สรุป

สรุปได้ว่าความหมายของบุญ เครื่องชำระจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ เป็นเครื่องมือขจัดสิ่งเศร้าหมองในจิตใจให้ หหมดไป ๒) สิ่งที่ทำให้เกิดผลที่ดีในชาติภพหน้า และ ๓) บุญ คือสิ่งที่ทำความประสงค์ของผู้กระทำให้สมบูรณ์ (๒) ตำนานของบุญ มีมาแต่ก่อนสมัยของพระพุทธเจ้า

^{๕๕} ดูรายละเอียดใน อภ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๔๔/๔๖, อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๔/๗๒.

^{๕๖} ดูรายละเอียดใน วคิน อินทสระ, **ธรรมบท ทางแห่งความดี เล่ม ๓**, หน้า ๕๓๖.

และคู่กับโลกก็ว่าได้ แต่ขณะนั้นยังไม่มีใครแยกได้ว่านี่คือบุญหรือบาป (๓) บ่อเกิดของบุญในพระพุทธศาสนา เกิดขึ้นจากการทำกุศลกรรมทั้งทางกาย วาจา และใจ(๔) ความสำคัญของบุญ ทำให้ผู้ทำบุญมีความสุขในการดำเนินชีวิต เพราะบุญจะส่งผลให้บุคคลปราศจากความทุกข์ (๕) ประเภทของบุญ การทำบุญ สามารถทำได้ ๓ ทางที่เรียกว่าไตรทวาร คือ กายกรรม ทาทางกายวจีกรรม ทำทางวาจา และมโนกรรม ทำทางใจ การกระทำทางกาย เช่น ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ไม่ประพฤตินกาม เป็นต้น การกระทำทางวาจา เช่น ไม่พูดปด ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบและไม่พูดเพ้อเจ้อ เป็นต้น ส่วนการกระทำทางใจ เช่น ไม่โลภอยากได้ของเขา ไม่พยาบาทปองร้ายเขา และไม่เห็นผิดจากครรลองคลองธรรม เป็นต้น ก็ในบรรดาการกระทำทั้ง ๓ ทางนั้นคนทั่วไปเห็นว่า การกระทำทางกายและทางวาจาสำคัญ ส่วนทางใจไม่สำคัญเพราะเป็นเพียงการคิดนึกเท่านั้น ยังไม่แสดงออกมาจึงไม่มีผลอะไร แต่ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าการกระทำทางใจสำคัญที่สุด ส่วนการกระทำทางกายและทางวาจา เป็นเพียงการแสดงออกของจิตใจเท่านั้น เพราะใจสั่งจึงเกิดการกระทำทางกายและทางวาจาขึ้นมา ถูก-ผิด ชั่ว-ดี จึงเริ่มมีเริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่คิดแล้ว ผิดกับทางโลกหรือทางกฎหมาย จะถือถูก-ผิด ชั่ว-ดี เริ่มตั้งแต่แสดงออกทางกายและวาจาแล้วเท่านั้นอีกทั้งต้องมีพยานหลักฐานด้วยจึงจะถือว่าเป็นผิดหรือถูกได้ ดังนั้นกฎเกณฑ์ทางพระพุทธศาสนาจึงแนบเนียนกว่า สุขุมลุ่มลึกกว่าทางกฎหมาย ก็การกระทำทางใจถือเป็นการงานชั้นสูง งานละเอียดประณีต คิดดีก็เป็นบุญ คิดชั่วก็เป็นบาปแล้ว ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าคนไม่ได้ทำบุญทางกาย ทางวาจา ทำแต่ทางใจอย่างเดียว ตายไปแล้วก็ไปบังเกิดในสวรรค์ได้